

GYÖRKEI JENŐ

A SPANYOLORSZÁGI NEMZETKÖZI BRIGÁDOK EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLATA

Ötven éve, 1936. július 18-án Spanyolországban fasiszta lázadás tört ki. A köztársasági rádió madridi adója felhívást intézett a spanyol néphez: „Veszélyben a Köztársaság! Minden hazáját szerető spanyol fogjon fegyvert a Köztársaság védelmére!”

A spanyolországi események nemcsak a spanyol népet, hanem az egész haladó világot felrázták. A józanul gondolkodó emberek nagy tömege megborzadt a fasizmus nyílt támadásától. A segítségnyújtás a legkülönbözőbb módon nyilvánult meg. Egyik legszebb példája az önkéntesek érkezése volt a vérző spanyol földre.

Fél évszázad telt el azóta, hogy 1936 őszén — a kezdeti milícia szervezése után — sorra alakultak a nemzetközi brigádok. S ahogy távolodunk időben, egyre többet tudunk a spanyol nép szabadságharcáról, a nemzetközi szolidaritás méreteiről. Jelen írás az internacionalista segítségnyújtás egy kevésbé ismert mozzanatára, az egészségügyi szolgálat tevékenységére kívánja a figyelmet felhívni. Azokról szól, akik a nemzetközi brigádok katonái voltak és úgy harcoltak, hogy emberek életét mentették.

Tanulmányom azon a kutatáson alapszik, melyet öt évvel ezelőtt — 1981 őszén — a Spanyol Vezérkar Hadtörténeti Intézetének Levéltárában folytattam. Ennek köszönhetem, hogy a spanyol polgárháborúról, a nemzetközi brigádok tevékenységének e fontos területéről sikerült teljesebb képet nyerni.

*

A polgárháború első napjaiban, éppúgy, mint a milícia szervezésekor, az egészségügyi szolgálatra is a spontaneitás volt a jellemző. A nemzetköziek sebesültjeit Madrid különböző kórházaiban helyezték el. Később csak kettő-háromban összpontosították őket, külön termeket biztosítottak számukra, ahol parancsnokaik és bajtársaik gyakran felkereshették őket. A kezdeti időszakban úgy tűnt, hogy ez a megoldás megfelel a célnak és elegendő lesz csupán a felcserszolgálatot és a sebesültszállítást megszervezni.

1936 szeptember végén, a Spanyol Néphadsereg szervezésével egyidőben kezdődött el az önálló internacionalista magasabbegységek, a nemzetközi brigádok szervezése. Ezzel párhuzamosan láttak hozzá a nemzetközi egészségügyi szolgálat létrehozásához is, azzal a céllal, hogy az elsősegélynyújtástól az utókezelésig mindent ez a szervezet lásson el.

A nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálata kettős alárendeltségbe tartozott.

Egyrészt a nemzetközi albacetei bázisának, másrészt a Köztársaság Nemzetvédelmi Minisztériuma Szárazföldi Haderői egészségügyi főfelügyelőjének hatáskörébe.

Egy ilyen jellegű nemzetközi egészségügyi szervezet felállítása már csak azért is sürgetővé vált, mert 1936. november 6., Madrid kiürítése után a főváros állandó bombatámadásoknak volt kitéve. A sebesülteket a hátszág legkülönbözőbb kórházaiban gyógykezelték. Szétszóródásukat az is fokozta, hogy egységeik szinte valamennyi arcvonalon harcoltak. Az önkéntesek túlnyomó része nem beszélt spanyolul, ezért nem tudták megértetni magukat sem az orvosokkal, sem az ápoló személyzetrel. A központi szervek pedig még papíron sem voltak képesek követni a sebesültek útját. Emiatt a kórházba került katonák elvesztették kapcsolataikat alegységeikkel, bajtársaikkal. Egyedül, elhagyatottnak érezték magukat, nem kapták meg az anyanyelvükön írott sajtótermékeket, leveleiket sem.

Amikor az első lépéseket tették az egészségügyi szolgálat szervezése terén, 1936 szeptemberében, még csak hat orvosuk volt. A hat orvos — két francia, két német, és két lengyel — közül csak egy rendelkezett katonai tapasztalatokkal. Egyikük gyermekgyógyász, egy másik pszichiáter volt.

Később mind több orvos érkezett Spanyolországba. Az anyagi segítségnyújtás az egészségügy terén is mind erőteljesebben megmutatkozott. Az egész világról áramlott az ajándék. Különböző orvosok szervezték a gyógyszerek és az egészségügyi felszerelések Spanyolországba küldését.

1936 októberében a francia Pierre Rouquès, miután megalakult a nemzetközi brigádok egészségügyi bázisa, Párizsban, a René-Boulinger utcában, 1937 januárjában létrehozta a Nemzetközi Egészségügyi Központot, melyet Spanyolországban dr. Alfred (Rudolf) Neumann német orvos képviselt. Később az egészségügyi szervezet élére a bolgár Oscar Telge¹ — eredeti neve Cvetan Kriszتانov — került, akinek egyik helyettese a Bolgár Kommunista Párt egykori (1919—1923) titkáranak a fia Pjotr Kolarov volt, spanyolországi nevén Jaroslav Franek doktor². A másik helyettese szintén bolgár volt, Konsztantin Micev. A szervezet titkára a jugoszláv Jan Kalmanović, Oscar Telge titkára pedig a magyar Herzfeld Jenő³ lett.

A Nemzetközi Egészségügyi Központ szervezte az antifasiszta orvosok Spanyolországba küldését, az egészségügyi eszközök, gyógyszerek gyűjtését és spanyol földre való továbbítását.

A szervezés első stádiumában sebészorvosok érkeztek Franciaországból, név szerint: Roger Catalette⁴, Marcel Cachin, Henri (egyes források szerint Alexandre) Chrétien⁵ és Coudère doktorok, míg Angliából Douglas Jolly⁶ és Tudor Hart⁷. Jugoszláviából Fedor Gustinčić Dragutin — spanyolországi nevén Theodor Balk⁸. Bel-

1 Dr. Telge, Oscar, született 1899-ben. A Spanyol Néphadsereg orvos őrnagya.

2 Dr. Franek, Jaroslav, 1906. június 30-án született. A Spanyol Néphadsereg orvos őrnagya.

3 Herzfeld Jenő született 1902. április 10-én. A Spanyol Néphadseregben zászlós. A nemzetközi brigádok sorába lépett 1937. január 12-én. Katonakönyvének száma: 14 486. Archivo del Servicio Historico Militar, Madrid (a Hadtörténelmi Intézet Levéltára; a továbbiakban — A. del SHM, Madrid). Armario: 77, Legajo: 1263, Carpeta: 6. Documento: 1. Numerado: 6.; — Base de las Brigades Internacionales — Estado Mayor. Liste des officiers du service sanitaire. 1937. szept. 20.

4 Dr. Catalette, Roger orvos százados. Murciában, a nemzetközi brigádok kórházában teljesített szolgálatot.

5 Chrétien, Henri — egyes okmányokon Alexandre — orvos hadnagy. A 12. nemzetközi brigád Garibaldi zászlóaljának orvosa.

6 Dr. Jolly, Douglas 1904-ben Új-Zélandon született. Orvosi diplomáját Londonban szerezte meg. 1936. december 3-án érkezett Albacetebe, s a 11. nemzetközi brigádhoz osztották be. A spanyol polgárháborút, mint sebészorvos, őrnagy rendfokozatban küzdötte végig. Az ebrói csatában nyújtott kiemelkedő sebészorvosi tevékenységéért a „Medalla del Deber” — a kötelesség teljesítéséért — elnevezésű katonai érdeméremmel tüntették ki. A. del SHM, Madrid. Armario: 77, Legajo: 1263, Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 102.

7 Dr. Hart, Alexandre (egyes okmányokon Tudor), angol polgári családból származott, 1900-ban született. A Cambridge-i Egyetemen 1931-ben szerzett orvosi diplomát. Anglia különböző kórházaiban, mint sebészorvos dolgozott. Egyetemista korában került kapcsolatba különböző baloldali szervezetekkel. 1929 óta az angol kommunista párt tagja. 1937-ben ment Spanyolországba, ahol orvos századosi rendfokozatban, harterti sebész feladatok látott el, majd Murciában, a nemzetközi brigádok kórházában teljesített szolgálatot.

8 Dr. Balk, Teodor, német származású, 1900. szeptember 22-én Jugoszláviában született. Belgrádban és Bécsben járt egyetemre. Ez utóbbi helyen szerezte meg orvosi diplomáját. Prágán keresztül érkezett spanyol földre, ahol a 15. nemzetközi brigád 4. zászlóaljának volt az orvosa 1938. szeptember 20-ig, a nemzetközi brigádok kivonásáig.

giumból dr. Marteaux, Bulgáriából Szimeon Grozev, Csehszlovákiából dr. Friedrich Kisch⁹, Ausztriából Fritz Jensen¹⁰, míg a Szovjetunióból a magyar Beer Imre¹¹ — spanyolországi nevén dr. Goryan Oszkár — érkezett.

A nemzetközi első kórháza Albacetéától mintegy 50 kilométerre, Hellinben jött létre. A következő, amelyik Dolores Ibárruriról elnevezve a Pasionaria nevet viselte, Murciában, és a lengyel Stroszka doktor vezetése alatt állt. Később Albacetében, Orihuela, Valencia, Madrid, Barcelona városában és más különböző helyeken alapítottak kórházakat a nemzetközi brigádok sebesültjei számára. Kiemelkedő helyet foglalt el S'Agaro nemzetközi kórháza a rigai születésű lett orvosnő, Braina Wess¹² igazgatása alatt.

Igen jelentős orvosi esemény volt, hogy 1936 decemberében egy madridi palotában egy kanadai doktor, Norman Bethune vezetése alatt vértranszfúziós osztályt hoztak létre. VÉRÁTÖMLESZTÉST háborús körülmények között a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálata alkalmazott először.

A nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatának hatékonysága az amerikai nép segítségnyújtása nyomán erőteljesen fellendült. Művészek, tudományos kutatók áldozatkész munkája segítette működését. Ehhez különösen a hollywoodi színészek 1936. októberi akciója járult hozzá. James Gagney, Franchot Tone, Joan Crawford, valamint húsz egyetem vezetője és sok más személyiség, dr. Walter B. Cannon elnökletével, a Harvard Egyetem orvosikarán létrehozta a spanyol demokrácia megsegítésére alakult Orvosi Bizottságot. Ez a bizottság szervezte az Egyesült Államokból az orvosok, orvosi felszerelések és gyógyszerek Spanyolországba küldését.

1937. január 16-án hajózott be az amerikaiak első, 117 fős csoportja — orvosok, ápolók, gyógyszerészek, gépkocsivezetők, valamint egy tolmács — dr. Edward K. Barsky vezetésével és Párizson keresztül február első napjaiban érkezett Barcelonába. Edward K. Barsky doktor Spanyolországba utazása előtt a New York-i Beth Israel kórház igazgató főorvosa volt. A csoporttal együtt érkezett Eduardo Odio Pérez Havannából, valamint Howard Sorell, Philip Goland¹³ és Nathan Bloom New Yorkból. A Barsky vezette csoport február 8-án már Madridban volt.

Az első amerikai kórházat El Romeral-ban, Madridtól délre rendezték be az Aranjuez—Albacete országút mentén, mintegy 40 kilométerre a jaramai arcvonalától. A másodikat 1937. március 9-én Tarancónban alapították, melyet hamarosan át-

9 Dr. Kisch, Friedrich 1894-ben Prágában született. Spanyolországba menetele előtt az egyik prágai kórház sebészetén dolgozott, melynek helyettes főorvosa, majd 1935-től a sebészeti ambulancia főorvosa volt. 1937 augusztusában érkezett Spanyolországba. Először a 17. hadosztály főorvosa, őrnagyi rendfokozatban, majd Benicásimban a "Komensky" kórház igazgatója. A Köztársaság kettészakítása után, 1938 áprilisától előbb Mataro, majd Vich város nemzetközi kórházaiban teljesített szolgálatot.

10 Dr. Jensen, Fritz, orvos őrnagy. A 13. nemzetközi brigád főorvosa.

11 Dr. Beer Imre 1905. február 20-án Zentán született, Szabadkán nevelkedett, s egyike az elfeledett magyar szabadságharcosoknak. Hatgyermekes, szegény kispolgári család egyetlen fia. Apja kereskedelmi utazó, ügynök volt. Érettségi után a bécsi orvostudományi egyetemen tanult, bámulatos szorgalommal. Itt került kapcsolatba a munkásmozgalommal, s 1924-től az illegális magyar kommunista párt tagja. Az egyetem elvégzése után másfél évig, mint orvos, a királyi jugoszláv hadseregben, kötelező sorkatonai szolgálatot teljesített, majd Berlinbe ment, s 1934-től a Szovjetunióban élt. Itt nősült meg, felesége a német munkásmozgalom harcosa. 1936 őszén az első közzétett sietett a spanyol nép segítségére. Őrnagyi rendfokozatban a 15. hadosztály főorvosa, és a „La Voz de la Sanidad” (az egészségügy hangja) című lap szerkesztője, számtalan cikk szerzője. Kiváló sebész hírében állt, azt mondták róla: „Goryan kezében akkor is biztos volt az operálókés, amikor remegtek a kórház falai a német repülőgépek ledobott bombáinak poklában.” 1939. február 9-én az utolsó között hagyta el Spanyolországot.

Francia földre lépve internáltak, majd még az 1939-es év végén sikerült visszatérnie a Szovjetunióba. Moszkvában, felhasználva gazdag spanyolországi tapasztalatait, a baleseti kórház sebészetén dolgozott. Amikor 1941-ben a náci Németország megtámadta a Szovjetuniót, önként jelentkezett frontszolgálatra, de azt mondták neki, hogy várjon ... 1941. július 7-én letartóztatták. A katonai bíróság az ellene hozott vádakát 1942. július 4-én ejlejtette, de őt ennek ellenére továbbra is internálótáborban hagyták, ahol 1942. augusztusában meghalt.

12 Dr. Wess, Braina, rigai születésű orvosnő. 1922-től 1927-ig Berlinben, majd Freiburgban tanult és szerzett orvosi diplomát. Németország különböző kórházaiban dolgozott. 1931-től a német kommunista párt tagja. Hitler hatalomra jutása után Bécsben, majd 1935 augusztusától 1936 decemberéig Moszkvában dolgozott. Önként jelentkezett spanyolországi orvosi munkára. Csehszlovákián és Jugoszlávián keresztül utazott, ám 1937 márciusában Belgrádban letartóztatták. Nyolc hónapig sánylódott börtönben. Szabadulása után, 1938. februárjában érkezett Spanyolországba. Albacetében az 1. számú nemzetközi kórház orvosa lett, majd Villanueva de la Jara kórházának főorvosa, végül a S'Agaro igazgató főorvosa. További sorsa ismeretlen.

13 Dr. Goland, Philip, 1900. január 18-án született New Yorkban. Az amerikai kommunista párt tagja. 1937. február 17-én érkezett Spanyolországba. A Spanyol Néphadsereg orvos századosa. Huete, majd Valencia kórházainak sebészetén dolgozott.

helyeztek a Madrid—Valencia országút mentén fekvő Villa Paz egyik kastélyába. Az amerikai orvosi bizottság kórházat alapított még Madridban, Murciában, Cordobában, Benicasimban és Deniában, továbbá létrehozta egy mozgó táborigazgatást is.

Az első csoport után, 1937. március 15-én, újabb két orvosküldöttség érkezett az Egyesült Államokból. Az egyik dr. John J. Posner zsidó sebészorvos vezetésével, a másik Donald H. Pitts-szel az élén érkezett Oklahomából.

A nemzetközi brigádok albacetei bázisa az önkéntesek, a katonák köréből is szervezte a szanitéc, a mentő-gépkocsivezető és gépkocsiszerelő állományt, hogy ezzel is javítsa az egészségügyi szolgálat ellátottságát. Komoly segítséget jelentett az az ápolónői csoport is, amely a Quinto Regimiento — az Ötödik Ezred — állományából került át a nemzetközi brigádok szervezetébe. Később további amerikai néger ápolónői csoport, valamint ausztrál, lengyel, francia és osztrák ápolónők is érkeztek.

Az orvosok és az ápolónők tábora együttesen szinte a világ minden táját képviselte. Sokan voltak olyanok is, akik emigrációból jöttek, vagy olyanok, akiknek férjük, testvérük harcolt a nemzetközi brigádok soraiban.

A nemzetközi brigádokban szolgálatot teljesítő orvosok száma rohamosan nőtt. Szép számmal voltak közöttük orvostanhallgatók, de neves, közismert tudósok is, mint például a francia dr. Pierre Rouquès, aki a nemzetközi brigádokban a feleserszolgálat alapjait megvetette. Az orvosokat Albacetében, érkezésük után azonnal szétszóratták az egészségügyi szolgálat különféle bázisaira, ugyanakkor tanfolyamokat, továbbképzéseket, konferenciákat is szerveztek számukra, hogy katoniorvosokká képezzék ki őket.

A kórházak mellett, közvetlenül a brigádok mellé, lazaretteket állítottak fel. Ez a magyarázata annak, hogy a nemzetközi brigádok állományához viszonyítva meglehetősen magas az orvosok száma:

1937. május 5-én a 11. nemzetközi brigád állományába tizenkettő,

1937. május 5-én a 12. nemzetközi brigád állományába tizenöt,

1937. május 5-én a 13. nemzetközi brigád állományába kilenc,

1937. május 5-én a 14. nemzetközi brigád állományába húsz,

1937. május 5-én a 15. nemzetközi brigád állományába tizennégy,

összesen hetven orvos tartozott.¹⁴

Az Albacetében szervezett nemzetközi kórházakat nem fejlesztették fel az egészségügyi szolgálat központjává, mivel a város állandó légitámadásoknak volt kitéve. Ezért Murciát és a Földközi-tenger menti helységeket választották ki az egészségügyi központi helyül — az Alicante és a Castellon de la Plana közti partvidéket. Ezek látszottak erre a célra a legalkalmasabbaknak. A központi táborigazgatást november végére rendezték be Murciában. A terueli támadás előtt — erre számítva — Benicasim gyönyörű fürdővárosában a francia Yvonne Robert orvosnő szervezett egy nemzetközi kórházat.

A Jarama menti harcok a nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatát is komoly próbára tették. 1937 februárjára a szolgálati ág szép előrehaladást ért el. Különösen fejlett volt a sebészet. Ekkor már minden brigádnak külön táborigazgatási kórháza volt és rendelkeztek mindazokkal az eszközökkel, amelyek az egészségügyi ellátás zavartalanlását biztosították.

Amikor a jaramai harcok elkezdődtek, 24 órán belül minden egyes nemzetközi brigád számára felállították a táborigazgatási kórházakat. E küzdelmes napokban az orvosoknak és az ápolóknak egy perc pihenőjük nem maradt. Naponta átlagosan 200—250 sebesült érkezett, s az orvosok és az ápolók még a légitámadások alatt is szívós

¹⁴ A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 12. Documento: 1. Numerado: 41. — A nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatának jelentése — 1937. május 5.

harcot folytattak a sebesültek életéért. A küzdelem első szakaszában, öt nap és öt éjjel, megállás nélkül operáltak, fáradságot nem ismerve dolgoztak.

Mihelyt lehetett, a sebesülteket a tábori kórházakból elszállították és a hátszországban helyezték biztonságba. A legtöbbjüket Tarancón felé vitték, s onnan tovább a murciai és a tengerparti kórházakba. Igen nehéz feladat hárult a sebesültszállító gépkocsivezetőkre. Sokszor éjszakákon át le sem hunyták a szemüket.

Gusti Jirku doktor a nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatával kapcsolatban 1937 közepén¹⁵ arról számol be, hogy 220 orvos, 580 ápolónő és 600 szanitéc teljesít szolgálatot az egészségügy szervezeteiben. Tizenhárom sebészcsoporttal operálták a sebesülteket. A sebesültszállítást 130 mentőkocsi végezte.

Az egészségügyi szolgálat, 1937 őszi jelentése szerint,¹⁶ a következő felszerelésekkel rendelkezett:

Mentőautó	123 darab
Tehergépkocsi	20 darab
Sebesültszállító autóbusz	10 darab
Műtős gépkocsi	9 darab
Fertőtlenítő gépkocsi	7 darab
Fogászati ambuláns gépkocsi	1 darab

Mindezen felszerelések összértéke — a jelentés szerint — 13—15 millió peseta volt. Az egészségügyi szolgálat komoly anyagi segítséget kapott nemcsak külföldről, a szolidaritási mozgalomtól, hanem maguktól a harcoló nemzetközi önkéntesektől is, akik zsoldjuk jelentős részét ajánlották fel erre a célra. Így 1936 decemberétől 1937 őszéig — dr. Oscar Telge orvos őrnagy jelentése szerint — közel egy év leforgása alatt négy millió pesetát gyűjtöttek.

Ugyanezen időpontban az orvosok, felcserek és ápolónők számát, nemzetiség szerinti megoszlásban, a 745. oldalon lévő táblázat mutatja.¹⁷

1937 őszéig — a jelentés írásáig — nyolc orvos, közöttük két hadosztály-főorvos vesztette életét a harcok során, miközben hivatásukat teljesítették. Az egyik dr. Werner Heilbrunn német orvos őrnagy, a 45. hadosztály főorvosa, aki Huescánál, 1937. június 11-én halt hősi halált. Zalka Mátéval együtt temették el Valenciában. A másik a lengyel dr. Dubois — eredeti nevén Mieczysław Domansky — orvos őrnagy, a 35. hadosztály egészségügyi szolgálatának főnöke, aki 1937. augusztus 25-én Quintónál vesztette életét. Mindkét orvos elestéről, Zalka Máté halálhírével együtt, Franco főhadiszállásának vezérkara — Cuartel General del Generalísimo, Estado Mayor — 2. csoportfőnöksége számolt be információs jelentésében.¹⁸

A brunetei csatában nagy munkát végeztek a nemzetközi egészségügyi szolgálat beosztottai. Különösen a sebészcsoport érdemel említést. Kiemelkedő tevékenységet folytatott dr. Douglas Jolly angol sebészfőorvos és csoportja: dr. Tudor Hart angol és dr. Norman Bethune kanadai sebész, valamint Baschné, Anna-Mária magyar műtősnő. E sebészcsoport sokszor igen veszélyes helyzetben, bombatámadások közepette látta el orvosi kötelességét. A brunetei harcok során több mint ötszáz műtétet végeztek.

Kiemelkedő szerepe volt a segélyhelyek orvosainak és ápoló személyzetének is.

15 Dr. Jirku, Gusti: We Fight Death (The Work of the Medical Service of the International Brigades in Spain) — Diana, UGT. Madrid, 1937. 8—9. o.

16 A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1265. Carpeta: 11. Documento: 2. Numerado: 8. Dr. Telge orvos őrnagy jelentése a Spanyol Köztársaság Nemzetvédelmi Minisztériuma részére. A beérkezés dátuma: 1937. november 26.

17 Uo. numerado: 8—14.

18 A. del SHM. Madrid. Armario: 5. Legajo: 276. Carpeta: 4. Documento: 1. Numerado: 1. A jelentés harminchat elesett internacionalista parancsnok, tiszt nevét tartalmazza, a dátummal és a helység nevével felüntetve. A jelentés kelt 1938. október 12-én.

Egészségügyiek 1936 decemberétől 1937 őszéig

nemzetiség	orvos	felcser, szanitéc	ápolónő
spanyol	38	121	46
amerikai (USA)	23	53	37
lengyel	36	30	11
német	25	27	14
angol	11	34	10
csehszlovák	12	16	10
osztrák	16	13	7
jugoszláv	17	11	5
magyar	11	10	2
francia	8	38	9
belga	3	11	3
olasz	—	10	3
bolgár	8	16	3
görög	8	2	—
holland	2	8	15
kandai	2	15	2
litván és lett	4	3	5
svéd	—	4	1
svájci	2	10	4
finn	1	—	1
román	8	10	6
dán	—	3	1
argentín	3	2	2
brazil	—	1	—
kínai	1	3	—
albán	—	2	1
norvég	1	8	2
ismeretlen nemzetiségű	1	26	3
Összesen:	241	487	203

A sebesültszállítók, akik egészen az arcvonal közelében dolgoztak, sokszor saját életüket is veszélyeztették. A brunetei csata során öt orvos halt hősi halált: a román dr. Felix Ippen, a bolgár dr. Szimeon Grozev, a 15. nemzetközi brigád főorvosának helyettese, az angol dr. Randolph Sollenberg, a 15. nemzetközi brigád angol zászlóaljának orvosa, az amerikai dr. Seymour Robbins, a 15. nemzetközi brigád orvosa és a fentebb említett dr. Dubois lengyel hadosztály-főorvos. Kötelességük teljesítése közben adták életüket a spanyol szabadság ügyéért, akárcsak azok a harcosok, akik a tűzvonalban estek el.

A dr. Telge jelentésében szereplő számadatok csak egy megadott időpontra, 1937 őszére vonatkoznak. A spanyol polgárháború teljes időszakára nézve — 1936 júliusától 1939 februárjáig — lényegesen több, becsülhetően a duplája, mintegy 500 fő volt a nemzetközi önkéntes orvosok száma. Megállapításomat arra alapozom, hogy a nemzetközi brigádok albacetei központja káderosztályának anyaga alapján¹⁹

¹⁹ A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 7. Documento: 1. Numerado: 1—59., valamint Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 1—150.

dr. Telge jelentése után még sok orvos érkezett Spanyolországba. Csak a magyar orvosok káderanyagát vizsgálva megállapítható: 1938-ban négy magyar orvos érkezett spanyol földre.

A másik, amire következtetésemet alapozom az, hogy a jelentésben tizenegy magyar orvos szerepel. Ugyanakkor a nemzetközi brigádok sorában több mint húsz magyar orvosról és orvostanhallgatóról tudunk:

Dr. Altmann Gábor 1895-ben, Magyarországon született. Orvosi diplomáját 1921-ben szerezte, és tizenöt éves orvosi gyakorlattal, 1937. február 12-én érkezett Spanyolországba. Pártonkívüli volt, Magyarországról Párizson keresztül érkezett. A 14. nemzetközi brigádnál mint hadnagy nyert beosztást, ahol 1938. április 26-ig teljesített szolgálatot. Utána a 35. hadosztály egészségügyi szolgálatához került. További sorsa ismeretlen.²⁰

Dr. Bakács (Burger) Tibor Budapesten, 1912. október 11-én született. Orvosi tanulmányait ugyanitt végezte, diplomáját 1936-ban szerezte. Az egyetem elvégzése után a magyar honvédségnél egyéves kötelező katonai szolgálatot teljesített. Még egyetemi hallgató korában bekapcsolódott a főiskolai kommunista diákmozgalomba, 1935-ben tagja lett az illegális kommunista pártnak. 1938. március 23-án Párizson keresztül érkezett Spanyolországba. Albacetében az egészségügyi szolgálatához nyert beosztást, és az ápolónők kiképzésében vett részt. Később Vich-ben, az internacionalista kórházban dolgozott mint orvos hadnagy. 1938 júniusában tifuszban megbetegedett. Felgyógyulása után, 1938. október 25-ig, a nemzetközi brigádok kivonásáig, ismét orvosi teendőket látott el.²¹

Bernáth József 1911. június 2-án született Magyarországon. Az illegális kommunista párt tagjaként mint orvostanhallgató érkezett Spanyolországba 1936. október 10-én, ahol a 12. nemzetközi brigád állományába nyert beosztást. Orvosi tanulmányait Spanyolországban fejezte be. 1937. július 3-án a 15. hadtesthez, majd szeptemberében a 35. hadosztályhoz, az egészségügyi szolgálatához helyezték. Az ebrói csatát e beosztásban küzdötte végig. A kádervélemény szerint „tehetséges orvos, de nem egy bizalomkeltő személyiség. Kalandor típus.” 1939-ben francia földre lépve internálták.²²

Dr. Dénes (Davidovitch) Zoltán 1907. augusztus 29-én született Miskolcon. Az egyetemi tanulmányait Németországban végezte, orvosi diplomáját 1933-ban szerezte, s 1933-tól 1936-ig Miskolcon dolgozott. 1937-ben Magyarországról Cseh-szlovákián keresztül érkezett Spanyolországba, ahol először Albacetében, hadnagyi rendfokozatban a nemzetközi brigádok szemorvosa; 1938 áprilisától a 35., illetve a 45. hadosztály egészségügyi szolgálatánál teljesített szolgálatot az arcvonalban.²³

Dr. Felkai (Fried) Dénes 1913-ban született Budapesten. Spanyolországban Friego Esteban néven szerepelt. Középközlés diákként kapcsolódott be a szocialista ifjúsági mozgalomba. Egyetemi tanulmányait Bolognában végezte, onnan ment Spanyolországba 1937 szeptemberében, ahol a 12. nemzetközi brigád 4. zászlóaljának lett az orvosa — hadnagyi rendfokozatban —, majd a 45. hadosztály kórházába került,

²⁰ A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 27. — Característica del Dr. Altmann Gábor, kelt 1938. szeptember 5-én.

²¹ Spanyolországban Burger néven szerepelt. 1939 februárjában, francia földre lépve, internálták. 1940 nyarán hazatért Magyarországra. 1942-ben, munkaszolgálatosként a keleti hadszíntérre vitték, 1944-ben megszökött és bekapcsolódott az illegális pártmunkába. 1945 januárjában Budapest tisztifőorvos-helyettese, majd 1948-ban tisztifőorvosa lett. 1951-től 1957-ig a János Kórház igazgató főorvosa. 1957-től az Országos Közegészségügyi Intézet főigazgatója. 1977-ben Budapesten hunyt el. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 127.

²² A háború után hazatért Magyarországra. 1947-ben illegálisan elhagyta az országot és Franciaországban telepedett le. További sorsa ismeretlen. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 90. — Barcelona, 1938. október 11.

²³ 1939-ben Franciaországban internálták, a táborból megszökött és Grenoble-ban részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben tért haza, nyugdíjazásáig — orvos ezredesként — a BM Korvin Ottó kórházában főorvos. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 12. Documento: 1. Numerado: 44. — 1937. május 15.

ahol 1938 áprilisáig mint orvos teljesített szolgálatot. Később az 5. hadtest tábori kórházához helyezték.²⁴

Dr. Gárdonyi József 1913-ban született Magyarországon. Egyetemi tanulmányait Olaszországban végezte, onnan ment Spanyolországba, ahol a 15. nemzetközi brigád egészségügyi szolgálatánál orvos hadnagyként teljesített szolgálatot.²⁵

Dr. Guttmann István 1907. augusztus 10-én született Magyarországon. Olaszországban szerzett orvosi diplomát, onnan ment Spanyolországba, ahol orvos hadnagyként a nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatánál teljesített szolgálatot.²⁶

Dr. Hahn Géza 1912. július 10-én született Budapesten. Orvosi tanulmányait Csehszlovákiában végezte, a pozsonyi egyetemen szerzett orvosi diplomát. Diákévei alatt kapcsolódott be a munkásmozgalomba. 1938. március 5-én érkezett Spanyolországba, ahol a magyar zászlóalj orvosa volt, hadnagy rendfokozatban.²⁷

Dr. Haraszi István 1910-ben született Vácott. Diákkorában bekapcsolódott a munkásmozgalomba, tagja lett a Kassák-féle Munka Körnek. Orvosi tanulmányait Pécsen kezdte, ahol illegális kommunista diákszervezkedésért két és fél évre ítélték. A börtönbüntetés letöltése előtt sikerült megszöknie, és így Bécsben, majd 1934-től Barcelonában folytatta, illetve fejezte be tanulmányait. Az 1936—1938-as évek alatt a Spanyol Néphadsereg orvos századosa. A polgárháború végéig részben az arcvonalon, részben különböző kórházakban teljesített szolgálatot.²⁸

Dr. Hollender László 1905. október 15-én született Magyarországon. 1934 óta Spanyolországban élt. Az aragoni arcvonalon teljesített orvosi szolgálatot.²⁹

Dr. Kálmán András 1915. március 18-án született Budapesten, 1934-ben kapcsolódott be a kommunista mozgalomba. 1937-ben mint orvostanhallgató érkezett Spanyolországba, ahol a nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatánál teljesített szolgálatot.³⁰

Dr. Kiszely János 1909. március 22-én született Békéscsabán. Orvosi diplomáját 1935. január 1-én szerezte Magyarországon. Nyolc hónapon át sebészetben dolgozott, majd 1937 februárjában a Budapest—Zágráb—Marseille útvonalon érkezett Spanyolországba. A nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatánál mint orvos százados teljesített szolgálatot. A jaramai ütközetben a 35. hadosztály kötelékében vett részt, majd a 15. hadosztály állományában; a nemzetköziek kivonásáig az első vonalban teljesített orvosi szolgálatot.³¹

Dr. Lusztig József 1899. szeptember 5-én született Budapesten. 1929-ben szerzett orvosi diplomát. 1930-tól 1936-ig különböző magyarországi kórházakban szerzett sebészorvosi tapasztalatokat. 1923-tól a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja. 1938 februárjában Párizson keresztül érkezett Spanyolországba. Kiutazásában Franciaországban élő kommunista orvosbarátai segítették. Albacetében az 1. számú

24 1939-ben Franciaországban internálták. 1941-ben németországi munkára jelentkezett, onnan megszökött és hazatért Magyarországra. Itthon, 1942-ben, munkaszolgálatra hívták be és Ukrajnába vitték, ahonnan a Vörös Hadsereghez szökött. A Moszkva alatti Krasznogorszkban antifasiszta iskolát végzett. 1945-ben tért haza és az új magyar demokratikus hadsereg szolgálatába lépett. 1948-ban a Petőfi Nevelőtisztviselők Akadémia parancsnoka. 1956-ban fegyverrel védte a munkáshatalmat. 1957-től 1962-ig külügyi szolgálatot teljesített, 1963-tól nyugdíjazásáig az Egészségügyi Minisztériumban dolgozott, vezető beosztásban. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1264. Documento: 1. Numerado: 66. — 1937. október 17.

25 1939-ben Franciaországban internálták, ahonnan a németek elhurcolták. További sorsa ismeretlen. Valószínűleg koncentrációs táborban pusztult el.

26 *Dr. Guttmann István* további sorsa ismeretlen.

27 1939-ben Franciaországban internálták, ahonnan kerülő úton, 1941-ben, hazatért Magyarországra. 1943-ban munkaszolgálatosként a keleti hadszíntérre vitték. 1944-ben a szovjet hadsereghez szökött. A felszabadulás után az Országos Közegészségügyi Intézetnél, majd 1957-től 1976-ig, nyugdíjazásáig, az Egészségügyi Minisztériumban dolgozott.

28 1939-től Chilében élt. 1947-ben tért haza. Nyugdíjazásáig a Budapest VIII. kerületi Tanács rendelőintézeti vezető főorvosa. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 31.

29 A spanyol polgárháború után Franciaországba ment, a második világháború után nem tért haza, sorsa ismeretlen.

30 1939-ben Franciaországban internálták, majd Svájcba került, ahol a magyar kommunista csoport vezetőségi tagja lett. Orvosi diplomáját 1940-ben itt szerezte meg. 1945-ben tért haza Magyarországra. Az egészségügy területén különböző vezető beosztásokban dolgozott. 1949-ben a személyi kultusz áldozataként halt meg.

31 A spanyol polgárháború bukása után Aguilában telepedett le. Sorsa azóta ismeretlen. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1263. Carpeta: 8. Documento: 77. Numerado: 23. — Barcelona, 1938. augusztus 16.

nemzetközi kórháznál orvos hadnagyként teljesített szolgálatot, egészen az evakuálásig, majd Barcelonában, később S'Agaro kórházában dolgozott.³²

Dr. Mezei Imre orvos Franciaországból ment Spanyolországba.³³

Dr. Nagy József szlovákiai magyar orvos Csehszlovákiából érkezett a nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatához.³⁴

Dr. Róbert (Rózner) Béla 1901-ben született Balázsfalván. Orvostudományi egyetemet végzett. Franciaországból ment Spanyolországba, ahol mint orvos hadnagy teljesített szolgálatot 1939 februárjáig.³⁵

Dr. Somogyi (Schön) György 1912-ben született Szegeden. Orvosi tanulmányait Olaszországban kezdte 1934-ben. 1931-től vett részt a munkásmozgalomban, 1937-től párttag. 1937-ben Magyarországról ment Spanyolországba, ahol a 146. vegyes brigád orvosaként teljesített szolgálatot, hadnagy rendfokozatban.³⁶

Dr. Schwimmer László erdélyi magyar orvos Romániából ment Spanyolországba.³⁷

Andrásfy András Endre 1914. május 29-én született Érsekújvárt. Orvostanhallgatóként ment Spanyolországba, ahol a nemzetközi brigádok sorában szanitécként teljesített szolgálatot. Az ebrói harcok során, 1938-ban halt hősi halált.

Dr. Nemes (Nébl) Antal 1907-ben született Baján. Orvosi tanulmányait Párizsban kezdte meg, egyetemi hallgatóként ment Spanyolországba. 1936 őszétől a 12. nemzetközi brigádnál látott el szanitéc szolgálatot. Később Zalka törzskarába került, hadnagy rendfokozatban, összekötő tiszti beosztásba. 1937 áprilisától a magyar zászlóalj felderítő tisztje.³⁸

Dr. Vas György 1918-ban született Aradon. Egyetemi tanulmányait a torinói orvostudományi egyetemen végezte. 1938-ban onnan ment Spanyolországba, ahol szanitécként a magyar zászlóaljnál szolgált.³⁹

Pongrácz György és Pongrácz Károly — két testvér — Franciaországból orvostanhallgatóként siettek a spanyol nép segítségére. Károly a 11. nemzetközi brigád egészségügyi szolgálatánál látott el szanitéci feladatokat, György a magyar zászlóaljnál.⁴⁰

Egy orvosnak, *dr. Tallenberg Dezsőnek* a nemzetiségi hovatartozása tisztázatlan. A Magyar Partizán Szövetség — Sebes Imre vezetésével — 1960-as évek elején összeállított névsorában neve a hősi halált halt magyarok közt szerepel. Dr. Gárdonyi József 1939-ben írt visszaemlékezése szerint a „pozsonyi magyar fiút” Spanyolországban, orvosi feladata teljesítése közben ölte meg a fasiszták gránátja Morellánál.⁴¹ Ugyanakkor a külföldi irodalomban⁴² csehszlováknak van feltüntetve. A való igazság: szlovákiai magyar volt, aki Csehszlovákiából ment Spanyolországba, és Malagánál, orvosi feladata teljesítése közben halt hősi halált.

32 A spanyol polgárháború után Londonban telepedett le, ott halt meg 1975 szeptemberében. A. del. SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1268. Carpeta: 8. Documento: 1. Numerado: 26. — 1938. szeptember.

33 1939-ben, visszatérve Franciaországba, internálták. A megszállás idején a németek deportálták. A dachau koncentrációs táborban pusztult el.

34 Sorsa ismeretlen.

35 Franciaországban internálták. A felszabadulás után hazatért és nevét Róbert-ra magyarosította. Budapesten, mint főorvos dolgozott, 1971-ben halt meg.

36 1939 februárjában, francia földre lépve, internálták. Innen, mint orvos, önként ment Kinába, ahol a Nemzetközi Vöröskeresztnél dolgozott. 1947-ben tért haza. Itthon, nyugdíjazásáig, orvosként dolgozott.

37 A polgárháború után Franciaországban internálták. 1945-ben tért vissza Romániába. További sorsa ismeretlen.

38 1939-ben hazatért Magyarországra. Letartóztatták és egy évre Kistarcsára internálták. Ez után a bori munkatáborba hurcolták. 1945-ben került haza. Orvosi diplomáját a felszabadulás után szerezte meg, miközben segédmunkásként kereste kenyerét.

39 1939-ben Franciaországban internálták, majd németországi munkára jelentkezett, ahonnan 1941-ben megszökött és illegálisan hazatért. 1942-ben munkaszolgálatosként a keleti arcvonalra vitték. 1944-ben átszökött a szovjet Vörös Hadsereghez. 1945-ben tért haza. Az 1950—1951-es években a koreai magyar kórház orvosa, majd a Tétényi úti kórház igazgatója lett.

40 *Pongrácz Károly* (1910—1938) az ebrói harcok során hősi halált halt. *Pongrácz Györgyöt* a spanyol polgárháború után Franciaországban internálták, ahonnan a német fasiszták elhurcolták. Németországi koncentrációs táborban pusztult el.

41 Dr. Gárdonyi József visszaemlékezése — Magyar orvosok és orvostanhallgatók a Spanyol Néphadseregben. Franciaország, 1939. MSZMP KB Párttörténeti Intézet Archivuma — KI—SP/15/a, — 19—23. lap.

42 Többek között a Szolidarnoszty Narodov sz Izspszanszkoj Reszpublikoj. c gyűjteményes kötet. Moszkva, 1972. 316. o.

A nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatában fontos szerepet töltöttek be a kórházak. Összességében valamivel több mint húsz működött állandó jelleggel, mintegy hatezer férőhellyel.⁴³ Ezen a hatezer kórházi ágyon 1937-ben — egy teljes év alatt — 27 015 sebesültet kezeltek, gyógyítottak.⁴⁴

A hadműveletek, az arcvonalmozgások következtében a kórházakat nem egyszer áttelepítették. Különösen nagy volt a mozgás 1938. április 15. után, amikor a fasiszták kijutottak a Földközi-tengerhez, s ezzel Katalóniát elvágták a Köztársaság központi részétől.

A nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatának kezelésében a következő kórházak voltak:

<i>Madrid</i>	— Hotel Palace (amerikai kórház)	
	— Hospital del general Luckacs (Zalka Mátéról elnevezett kórház lábadozó betegek részére)	
<i>Albacete</i>	Ünnepélyes avatása 1937. augusztus 26-án.	70 ágy
	— Hospital N° 1.	100 ágy
	— Gota de Leche nevű kórház (gyomor- és bélbetegségben szenvedők kórháza)	70 ágy
	— Gran Hotel (egészségügyi okokból leszerelésre várók kórháza)	40 ágy
<i>Albacete (provincia)</i>	— Cueva de la Potita (könnyű sebesülteknek)	140 ágy
	— Bőr- és nemibetegeknek	140 ágy
	— Torcillo (tüdőbetegeknek)	50 ágy
	— Villanueva de la Jara (könnyen és közepesen sérültek kórháza)	230 ágy
	— Huete, Hospital Britanico (könnyen és közepesen sérültek kórháza) (brit)	250 ágy
<i>Alicante (provincia)</i>	— Orihuela	300 ágy
	— Benisa	350 ágy
	— Denia (1938 októberéig működött)	300 ágy
<i>Cuenca (provincia)</i>	— Valdeganga	150 ágy
	— Saelices (traumatológia)	200 ágy
	— Saelices (könnyű sérülteknek)	150 ágy
<i>Murcia</i>	— Hospital „Pasionaria” (idegsebészet)	200 ágy
	— Hospital Radio	180 ágy
	— Hospital Universidad (sebészet)	360 ágy
	— Hospital enfermos	300 ágy
<i>Benicasim</i>	— Jan Amos Komensky kórház („el Checoslovaco”, 1938. április 1-ig működött)	1200 ágy ⁴⁵
<i>Romeral</i>	— 1937 februártól 1937. március 9-ig	
<i>Tarancón</i>	— 1937. március 9-től 1937. április 1-ig	
<i>Villa Paz</i>	— 1937 áprilisától	
<i>Mataro</i>	— 1938 áprilisától	
<i>Vich</i>	— 1938 áprilistól.	
<i>Barcelona</i>	— 1938. április 9-től	

43 Dr. Telge jelentése. A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1264. Carpeta: 11. Documento: 2. Numero: 8—14.

44 Numero de heridos en los hospitales de las Brigadas Internacionales, durante el año de 1937. — A. del SHM. Madrid. Armario: 77. Legajo: 1265. Carpeta: 11. Documento: 1. Numerado: 1.

45 A kórházi ágyak számára vonatkozó adatokat dr. Telge jelentéséből vettem.

<i>Hellin</i>	
<i>Manresa</i>	— 1938 júniusától
<i>Moya</i>	
<i>Olot</i>	— 1938 júniusától
<i>Les Planes</i>	— 1938 áprilisától
<i>Hospital de Pontones</i>	— 1937. július 19-től, La Mancha tartományban
<i>S^o Agaro</i>	— 1938. április 1-től
<i>Seo de Urgel</i>	— 1938 áprilisától
<i>Vila-seca de Solcina</i>	— 1938 áprilisától.

A nemzetközi brigádok harcosai, a nemzetközi önkéntesek hetven nép fiaiból tevődtek össze és számuk — 1936 júniusától 1939 februárig — közel hatvanezer főt számlált. Ezeknek 63,1 százaléka, azaz 37 454 sebesült meg. Voltak azonban olyanok is, akik többször is sebet kaptak. Az önkéntesek 13 százaléka, 7739 fő, sosem nyerte vissza egészségét. A csatatereken mintegy 20 százaléuk halt hősi halált, több mint 10 százaléuk eltűnt, hadifogságba esett.

A közel három éves háborút mindössze 7,3 százaléuk vészelte át sértetlenül, épségben.⁴⁶

A spanyolországi nemzetközi brigádok egészségügyi szolgálatának története a legszébb példa a népek szolidaritására, a tettekben megnyilvánuló internacionalizmusra. Ezek az orvosok, ápolónők, egészségügyi dolgozók saját példájukkal igazolták, hogy a haladás ellenségeivel csak közös összefogással, egységesen lehet fellépni.

Tettük tanulságos példa ötven év múltán is.

⁴⁶ *Andreu Castells*: Las Brigadas Internacionales de la guerra de España. Barcelona, 1974. 383. o.; *Ramon Salas*: Los datos exactos de la guerra civil. Madrid. 1980. 231. o.